

ԵՐԱՋՆԵՐՈՒ

ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

Երազներու աշխարհին մէջ ժամ մը կայ,
Փոքրիկ՝ ճերմակ, բլրան մը ծայրը կանգուն.
Կը շողշողայ ծովուն տարածքը կապոյտ,
Երեկոյեան աստղը վրան կը ժպտի:
Երազներու աշխարհին մէջ ժամ մը կայ:

Ու զանգակ մ'հոն կ'երգէ, կ'երգէ ու կ'երգէ
Խորհրդաւոր յիմարութեանց վէպ մը միշտ.
Երէք հարկւր տարի է հոն կը ննջէ
Չքնադագեղ մի սրբուհի՝ օրօրուած
Հրէշտակային նըւագներու գեղգեղով:

Ես այն ժամուն բաղձն ու կարօտը կը զգամ,
Այն սրբուհին գերած է ուշքս բոլոր,
Բայց զանգակին զանգն ականջին չըհասաւ.
Եւ չըտեսայ ես աղջնակը մեռած...
Երազներու աշխարհին մէջ ժամ մը կայ:

?

Կը սիրեն վրձին
Լոյսը՝ զոր գեղեր
Կը հագնին: Անվախ
Համբոյրը այգուն:

Սեւեռէ աչքդ այն գեղին բոցին մէջ.
Հոն եմ, ինձ նայէ:

Կը սիրեն կապոյտ
Ալեակն ոստոստուն:
Անտառներն անհիւր,
Կը սիրեն ստեղծուածն:

Անոր հետ է իմ հոգին բոցավառ.
Սըտիկ ըրէ ինձ:

Կը սիրեն միտախ
Անդորրը՝ սեղանն
Հիացմամբ սարսուռն:
Աւասիկ ես. ես

Հոն եմ ուր որ լոյս կը փայլի ներման:
Տես զիս ի՞նչ մէջ:

Կը սիրեն սրտին
Բերկրանքներն հըզօր,
Բերկրանքներն համեստ.
Բերկրանքները խրոխտ:

Աւ զանոնք ինձ հետ, արքայդ իմ, սէրն իմ,
Չգայութիւնն, հոգին:

Կը պըսակեմ քեզ
Իբր ոսկի թագով.
Կ'ըսեմ քեզ. ինձի
Հրամայէ. առջեւդ

Կը թռչիմ թեթեւ շարժմամբ վայրկեանի...
Վազէ, բռնէ զիս:

Յ. ՓԱՍՏՈՒԻ

(Թրգ.) Հ. ԱՐՄԵՆ ՎԱՋԻԿԵԱՆ

ԵՍ ԼՈՒՐ ԶՈՒՆԻՍ

հով արեք, սարե՛ր ջամ.

Բարձր, թեթեւ ամպեր կու գան ու կ'անցնին
Եւ իմ սրտին չեն խօսիր.

Արեւ կ'ելլէ լազուարթ ծովէն ցընծադին
Եւ իմ հոգին չի վառիր:

Անցան օրեր և ես չունիմ ոչ մէկ լուր
Եղբայրներէս, քոյրերէս.

Կը զգամ թէ հոն կարօտավառ մի համբոյր
Բաժնըւած է հոգիէս:

Ան իմ արեւ, ախ իմ հովեր հայրենի
Յուշիկ յուշիկ փըչեցէք,

Շուշանափայլ ձեր թեւերովն հոլանի
Լուր ու բարեւ ինձ բերէք:

Կ'ըսեն թէ հոն, իմ հայրենի երգիքին
Թառած է միշտ բու մը սեւ,

Կըտուցն առած իր թեւին տակ թախծադին
Վայ կը կանչէ յարատեւ:

Մինչ հոս խաւար սըրտին անհուն երկընքէն
Աստղեր կ'իյնան ամէն օր,

Ամէն մէկ լոյս կարօտավառ մէկ հատոր
Իմ գիւղին մէջն հեռաւոր:

Փըչէ հովիկ, փըչէ անոյշ համբոյրներ
Եղբայրներէս, քոյրերէս,

Թէ չըլլանք սոյլերուդ մէջ խապրիկներ
Աղի աղբիւր կ'ըլլամ ես:

Ի՞նչպէս փակեմ այստեղ աչքերս յաւիտեան
Առանց զերեւք տեսնելու.

Ի՞նչ աքիւղ է պանդուխտներուն ինձ նըման
Մեռնիլ առանց սիրելու:

Փըչէ հովիկ, փըչէ անոյշ համբոյրներ
Եղբայրներէս, քոյրերէս,

Թէ չըլլանք սոյլերուդ մէջ խապրիկներ
Աղի աղբիւր կ'ըլլամ ես:

Վեժնտիկ, 21 - 9 - 1931

Հ. ՎԱՋԱՆ ՅՈՎԱՆԵՍԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԳԵՐ

ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՁԵՒ ԼՈՒՍԱԲԱՑ

Գրեց՝ Կ. ՍԽՈՒԱԼ
Տպ. Centrale Printing Company, 401 N. Broad
Street. Philadelphia, Penna.

«Գիշերեմ միևնույն ժամանակ»-ի վեհափառ
թիւը անդամանելիօրէն ջախջախած է
Սխուալի թեւերը. շատ բարձր և յախուռն
է այդ անցքը, և ամայի իրեն համար այն
լուսարացը ուր կը կարծէր իր կարօտ
երեւակայութեան նոր շողեր առնել կար-
միր արեւէն:

Շատ վսեմական շեշտով կը բացուի
այս բանաստեղծական հատորին տեսա-
լանը. կեանքի և մտածութեան նոր ըմ-
բռնում, հոգեկան չնաշխարհիկ խմորում,
նոր լուսանկարում մայր բնութեան: Ոչ
ոք այնքան ուժեղ երգած էր մուրճին հար-
ուածը, մանգաղին փայլը. ոչ ոք դարերէ
ի վեր այնքան անկեղծ խանդավառուած
էր աշխատաւորութեան ռազմակոչ յաղ-
թանակով, ինչպէս Սխուալ. եթէ ոչ կարմիր
դրախտին մէջ գոնէ պէտք է խոնարհիլ
այստեղ գաղութներուն մէջ իր վսեմ կե-
ցուածքին առջեւ:

Յառաջարանի պէս գրած քանի մը տո-
ղով հեղինակը շատ որոշ կը պարզէ իր
ներշնչումներուն աղբիւրը, իր մերկ և ան-
նման եսը, իր հայրութիւնը բովանդակ
կտորներուն. յետոյ կ'անցնի ժամանակով
անցուցած հոգեկան տխուր փլուզումնե-
րուն, ջարդի և տարագրութեան օրերէն,
հուսկ կը հասնի այն անսպասան հանգր-
տին զոր կը վայելէ կարմիր դրախտին
երազանքով:

Հայ եղբերգութիւնը, մեր անցեալը,
մեր սին փառքերն ու պատմութիւնները,
մեր ազգային մտայն հորիզոնն ու երկինքը
երբեմն զինքը յուզած և լացուցած են,
սակայն այսօր իր նորադանդ ջերմ հա-

ւատքին լոյսովը այդ ամէնը կը տեսնէ
«մանր և յետաճանց ժողովուրդներու շովէն
արտայայտութիւն» և խոր թախիծի ան-
յոյս գոյավիճակ: Հետեւաբար Սխուալ վե-
հափառ արհամարհանք մ'ունի իր հոգիէն
ծնած այն ամէն տողին ու վանկին որ
իբր ներշնչում մեր արիւնոտ աղբիւրն
ունին: «Անոնք այլանդակ վիժածներ են»:

Բանաստեղծութիւնը քաղաքական վար-
դապետութեան մը վերածելու անխոհեմ
փորձը մահացու եղած է ամէն հեղինակի
համար կարմիր թէ ճերմակ և այդ ժան-
տախտէն յուսահատօրէն բռնուած է Սի-
տալ: Բռնագրօս ներքողներու քառակուսի
տուները մէկ մէկ հոգեկան բանտեր են և
անոնց յանգերը սրածայր փուշեր՝ որ կը
խեղդեն ու կը խամրեն ամէն անկեղծ զգա-
ցում, ամէն ինքնարուի ծաղիկ:

Սխուալի «Գիշերէն միևնույն ժամանակ»-ը
այս վհատեցուցիչ հոգեբանութիւնը ունի
մանաւանդ այն կտորներուն մէջ՝ ուր կը
կարծէ խանդ և ներշնչում դրած ըլլալ,
այն է լուսարացի շրջանին, սակայն յետ
ծայրէ ի ծայր համբերութեամբ կարգալու-
չենք գտնել հոն ինչ որ կը փնտոէ մեր
հոգին:

Ուրեմն գիրքը կազմուած է գիշերէ և
լուսարացէ միայն այս խաւարի և լոյսի
գիրար բզբտող պայքարին մէջտեղ. կան
քանի մը ժողովրդական երգերու մշակուած
կտորներ սարսափած ու գալկահար գէմ-
քով, որոնք անշուշտ միջանկեալ անջըր-
պետը կը լեցնեն:

Հեղինակին արուեստն ու բանաստեղ-
ծական հարազատ արժանիքը, եթէ ունի,
անշուշտ պէտք է գիշերային և լուսարա-
ցեան կտորներուն մէջ փնտոել. մնացած-
ները կարելի է ըսել թէ տեսակ մը թարգ-
մանութիւններ են որոնց հեղինակն ըլլալու
ոչ ոք իրաւունք ունի. շատ շատ կէս հե-
ղինակ կարելի է կոչել:

Բանաստեղծին առաջին շնորհքը պարզ
և անկեղծ ներշնչումն է, անհրաժեշտ
մկրտութիւն մը՝ ստանալու համար այն
հոգեկան լոյսը որ կը տեսնէ աներեւոյթ-
ները, կ'ըմբռնէ ու կը դատէ բնութիւնը,

իրերը, շրջապատը մարդն իր բոլոր ապրումներով հասարակ մահկանացուներէն բոլորովին տարբեր, բոլորովին գերազանց:

Ասիկա անստացական ձիրք մ'է որ ոչ դրամով կը գնուի և ոչ քաղաքականութեան դպրոցին մէջ կը սորվեցնեն:

Իսկ երկրորդը, թերեւս կարեւորագոյնը, աստուածներու լեզուն է, արտայայտելու համար հոգւոյն յուզումը, ներաշխարհը ջինջ՝ պոհեմական բիւրեղի նման, կարկաշուն՝ հեզագնաց առուակի մը պէս: Քանի անխօս հանճարներ թաղած են իրենց կուրծքին տակ հոմերական երգեր:

Սիտալի մէջ կը պակսի ներշնչումի մաքուր աղբիւրը և արտայայտելու քնաշաղկապ կարկաշը: Ասոր փոխարէն նա վարպետութիւն դրած է շոյալ ածականներ, երբեմն ժողովրդական միամիտ բառեր, ստէպ հասարակ պէտքեր մը պատկերներու անարուեստութիւն իրարու ազդեցութեամբ, մանաւանդ երկու բարբառներուն անխոհեմ խռովութիւնը ընթերցողին վրայ այն կեղծ խորհրդապաշտ ազդեցութիւնը կ'ընէ, թէ հեղինակի հոգին լի է վայրկեանէ վայրկեան տեղալու, շաբաթ երեկոներուն ոսկի ամպերուն նման: Սակայն կը կարդաս և չես յուզուիր, կը լսես նուագի ձայներ և դաշնակաւոր չես: սիրոյ ծաղիկի և ժպտի պսպղանքներ նետուած անհուն ամայութիւններու մէջ՝ ցնցոտիներով ծրարուած: Մեր նկատած բացասական կէտերը ներշնչումի չգոյութեան պէտք է տալ, թողունք ճաշակի դէմ մեղանքներն ու շատ սովորական բացատրութիւնները՝ որոնցմէ չէ կրցած զերծ մնալ:

Ոչ բացազանչութիւններ, ոչ յոխորտացող ածականներ, և ոչ յաղթական չուերգներ կրնան զինքը փրկել ամէն միջակութիւն կլանող ժամանակէն:

Սիտալ բանաստեղծէ աւելի սովորական ոտանաւոր գրող մըն է, ուստի և քերթողական արուեստի դէմ մեղքերով լի:

Սիտալի քերթուածները շատ համեստ մշակոյթ մը կը ցուցնեն, ինչպէս իմաստասիրական մտքի կարօտութիւն: Ընթերցումներ կ'ընէ կատարած է՝ չէ կրցած իւրացնել:

անցնեն զանոնք իր հոգւոյն բովէն՝ յետոյ մեզ ներկայացնելու համար, և ոչ իսկ արուեստական բանաստեղծի մը տպաւորութիւնը կը թողու, ինչպէս օր. Ա. Ծատուրեան մը:

Չեմ ուրանար թէ հեղինակը կարգացած է նաեւ մեր ազգային գրողները, ընդհակառակն, Դ. Վարուժանի, Մեծարենցի և մանաւանդ Ա. Իսահակեանի կեանքի լուսաւոր մտապատկերները զինքը ճնշած, ստրուկ ըրած են, իրենց անհասանելի խորանին առջեւ:

Երբ բաղդատութեան մը դնենք գիշերային և լուսաբացեան կտորները, մեր առաջին զարմանքն այն կ'ըլլայ թէ ինչպէս պրոլետարեան այս հերոս բանաստեղծը իր սիրած լուսաբացին հանդէպ այնքան ժլատ եղեր է, 25 խաւարային կտորներու դէմ շարելով միմիայն 13 լուսաւոր երգեր:

Երկրորդ, ակնյայտի գերազանցութիւն մը կայ գեացումի և ստեղծագործութեան, հեղինակի կարողութեան չափով, գիշերայիններուն մէջ. աւելի հարազատ և անբռնած կեանքի էջեր են, չեմ գիտեր, թերեւս հեղինակը ըսէ թէ դուք կապիտալիստ հայերդ անկարող էք ըմբռնելու պրոլետարեան բանաստեղծութիւնը. եւ վարժ էք մեր աւանդական լացը գովելու: Ոչինչ կայ նորութիւն այս արեգակին տակ, քանի յաղթական բանուորներն ու քայլերգներ անցեր են սուրացող հովերու պէս, և բնութիւնը մնացեր է այն՝ ինչ որ էր իր գարուններով և ձմեռներով և մարդն իր տենչերով ու ցաւերով:

Արցունքով գրուած են գեղեցկագոյն պոէմները և տխրութեան մէջն է կեանքի ամենախոր բանաստեղծութիւնը: Վերջապէս Սիտալն ալ հայ է հակառակ իր կամաւոր ուրացումներուն. չի կրնար ծածկել ամէն հայու մէջ դրոշմուած ազգային տառապանքը, մեր սրտերը պատող շնորհալի թախիծը, և շատ անգամ անգիտակից կը յայտնուի ամէն հայանուն անհատի հոգիէն, թող թէ բանաստեղծի մը նրբազգաց քնարին տակ:

«Երբ ժողովրդի», ինը կտոր, ընդհանրապէս հիւսուած են, վարդ, այտ, եար, համբոյր, լուսնակ բառերով սիրային նիւթերու շուրջ: Ինչ հեշտ է քանի մը ժողովրդական պատկերներ հաւաքել, աւելցնել մէկ երկու ածական, մակբայ և նախադրութիւն, կնքել անուն մը և կոչուիլ բանաստեղծ:

Գրքին մեծագոյն մասը կը բռնեն Սիտալի այնքան հպարտութիւն ու խանդով յիշած չորս մշակուած ազգային աւանդակները: Եթէ հեղինակը այնքան փայլուն դեր մը չէ կատարած իր ինքնաբերական կտորներուն մէջ, ես կարծեմ եւս աւելի յաջող պէտք է ըլլայ իր Հէյրաւ ու Չէյրաւ և մէջ, ուր ազնուական կտրիճի սէրը կը փոխուի՝ հասարակ առեւանգումի մը յանգեւում: Նոյնը պէտք է ըսել Կարաւանի Լուսնի երկարաշունչ վիպերգին, նոյնը՝ Լէյրա և Մէլնուսի. երեքին մէջն ալ երեւակայութիւնն անթեւ կը թուի, և կրկնութիւններ, անվերջ կրկնութիւններ, երկար ողբերով: Կը համարիմ թէ այս վիպականները իրենց նախնական վիճակին մէջ աւելի աշխոյժ, պարզ և հրապուրիչ էին:

Եւ պէտք է գիտնալ որ մեծ յանդգնութիւն ու պատասխանատուութիւն է վերամշակել ժողովրդական ստեղծագործութիւն մը՝ քան ինքնաբերական գրութիւն մը: Ա. Իսահակեանի մը պարզ և զգայուն ժողովրդական հանճարը պէտք է, Բ. Թու. մանեանի մը նկարագրական և աշխոյժ հայկական հոգին: Ո՛րքան տարբերութիւն Սիտալի կարաւանին ու Մահարիի կարաւանին մէջ: Ծամթեւը միւսներէն աւելի աշխոյժ և հաճելի դարպասում է և ժողովրդական երգը մնացած է իր նախնական պարզութեան մէջ:

Սիտալ իր լեզուն ու քերթողական արուեստի մասին ըսինք թէ մեղաւոր է, մեր երկու բարբառներու խռովութիւնը անհրապոյր է հոն և աններդաշնակ. զանց կ'ընենք մի առ մի յիշելու բառերու քմածին կրճատումները, բառավերջի յերու գեղջումները, յանգերու և հնչականութեան թերութիւններ որոնք քիչ չեն:

Տպագրական գեղեցկութեան հետ պիտի ուզէինք տաղանդը տեսնել և ներշնչումներ:

ԱՐԵՒԵԼՔԷՆ ԱՐԵՒՍՈՒՏՔ

Գրեց՝ Ոստանիկ

Սիտալի անհորիզոն ամայութենէն անցնելով հեւ ի հեւ կը հասնիմ Արեւելքէն արեւմուտը մեկնող մեղամազձոտ երիտասարդի մը ետեւէն: Շատ կարճ է իր պանդրութեան պատմութիւնը, ինչպէս կարճ են բոլոր սրտագին խօսքերը: Սակայն քանի մը դեղնորակ թերթերու մէջ քանի գոյնգոյն հորիզոններ, քանի լազուարթ ծովեր, զմրուխտ երկիրներ, ու լուսաւոր և մռայլ երկիրներ կը բացուին ու կը գոցուին Ոստանիկի ճանապարհին վրայ:

Կ'անցնի ազգերու միջով, կը սերտէ «զուր նրանց լեզուն», կտոր մը չոր հացով կը խնդայ և հուսկ կու լայ մէն միայնակ ուրիշ անկիւն մը: Տեսեր է որքան երկիր ու հող, այնքան իշխող, և դարձեալ աղէտ և անգիտակից խնդութիւն: Գիշերները ննջեր է բաց երկնքի տակ, ցորեկին արեւու հետ ճամբայ ինկեր, վիրաւոր ծունկերով, կոտորած սրտով հասեր է տաք անապատներ՝ «ուր չի հոսում հեզանազ ոչ մի վճիտ մաքուր աղբիւր»:

Տեսեր է այս ամէնը և յետոյ անցեր գնացեր: Մէկ սրբութիւն մը աստուացած է իր սրտին խորը՝ մանկութեան որրանի վերեւ լուսացող նորածին Հայաստանը:

Այս առաջին մասը, «որպէս սկիզբ», նախիրգանքն է բովանդակ երկին, հոն ամփոփուած են երկերկու տողով յետոյ ընդարձակելի դրուագները: Իր սեղմ և զգայուն պատկերներով համառօտութեան մէջ գրքին գեղեցկագոյն մասն է ինձ համար:

Ոստանիկի անսպառ ճանապարհը Հայաստանէն դէպ ի Տէր-Չօր կ'երկարի, և ապա պատահական ուղիներով կը հասնի մինչեւ ցնորական Բարիզը:

Ամէնէն զգայուն ու վառ գոյներով նկարագրած մասն է այդ անաւոր բաժանումը:

հոն ամէն ինչ մտերիմ և սրտակից է իրեն, համբուրած է ամէն մէկ ծաղիկ, զովացած ու խաղացած ամէն առուակի վճիտ ալիքներով, հազար ու մէկ արշալոյս, հազար ու մէկ նայուածք «զմրուխտ աչքերու, բացուած են իր անգիտակից մանկութեան վրայ», և սակայն պէտք է բաժնուի՝ թողնելով «կարօտակէզ մայրը ու մօրը քով իր մանկութիւնը»: Որքան տաք և հաւրազատ են զգացումները, այնքան և հեռու է հեղինակը կարօտախտի չափազանցուած մղձաւանջներէ. չափաւորութիւնը զգացումի մէջ սրտի իմաստութիւնն է, և այդ կայ իր արդար չափով ներկայ բանաստեղծութեան մէջ, թէպէտ և շատ տեղեր միայն զգացումն է խօսողը:

Ոստանիկի բաժանումը հոս համահայրաստանեան հանգամանք մ'առած է, ամբողջ ժողովուրդ մը, ազգ մը իր ահաւոր ելքը կը կոտարէ դարաւոր հայրենիքէն, ինչպէս կը քաշեն կաղնիին արմատները երկրի սրտէն: Բնութիւն և պատմութիւն ըմբոստացած կը մաքառին, հայ սուրբեր և հերոսներ ընդօստ կը ցատքեն իրենց շիրիմներէն... և ելքը կը շարունակուի, մէկիկ մէկիկ կը հեռանան Նարեկը, հիասթափ Նարեկացին, Վանը, Վանայ ծովալիւ... Մոկաց Մերգէն թուղթը ձեռին... Աստղիկան բերդը... Աստղիկը... Մասիսը, Սիսը, ամէն բան շոգեկառքի խելացնոր գինովութեամբ, դեռ կը հեռանան և թանձր բաժանումի մէջ կը կորսուին:

Եօթներորդ էջին վրայ պղտոր Արագը կ'անցնի օձապտոյտ և յորձանուտ, սա վերջին պահակն է Հայաստանի, որ կը սպառնայ, կ'աղաչէ խուճապող ժողովրդին չլքել հայրենի կրակարանը: Ելքին թափը սարէն գահավիժող հեղեղի նման մը կտրէ կ'անցնի Արագն ալ, ինչ որ մնացեր էր «հեղեղներով այս խենթ երթում, տալով հողմին ու փոթորկին»:

Մէկ բան սակայն պահած էր մասունքի պէս. ափ մը հող իր հայրենիքէն:

Ոստանիկ ժողովրդին հետ և ժողովուրդն Ոստանիկի հողոյն մէջ տառապակոծ ու զիններով կ'երկարի կը տարածուի դէպ ի

դեղին երկիրը, ըոցավառ արեւուն մէջ տեսնելու դժոխքն ու կարէ կարասը:

Կեանքի այս «գորշ կիտում» կանգ կ'առնէ, ուսկից անդին չկայ ոչինչ, և հոգեկան վերադարձով մը կը տեսնէ իր մանկութիւնն «ու Նայիրեան երկինքը ջինջ»:

Անապատի մեռելային մենութեան մէջ կարօտի ցանկութիւնը կը մեծնայ, կը բուսավառի և կ'այրէ Ոստանիկի հողին. իր սրբատաշ վանքերու մէջ խոկացող մենաւոր գլուխներ մէկ մէկ մագաղաթէ մատեններ կ'ըլլան, իր հայրենի ամէն մէկ քարը սրբութիւն, ամէն անհատ բանաւոր իմաստուն. երբ անդին Արու Լալայի մեղկ ժողովուրդը սփռուած սպիտակ վրաններու տակ ափիոնի թմբիրով կը հեշտանայ հազար ու մէկ գիշերներու մէջ, և առաւօտը կըսած Ղուրանի վրայ հեքեթներու մէջ կ'որոնէ իր հին փառքերու խորհուրդը:

Տասը տողով, հեղինակը, նկարչական սեղմ բառերու մէջ մեզի կու տայ արեւելեան ընդարձակ աշխարհի մը համայնապատկերը՝ որուն վրայ Լը Քոնդ տը Լիլ երկայն քերթուածներ պիտի գրէր և ուսկից Արու Լալա դառնացած պիտի մեկնէր հեռու երկիր:

Որքան երազ է մտքի հրեղէն ձին, երբ Ոստանիկ թեւեր առած կը սաւառնի անսահման անապատին վրայ, կը տեսնէ հազարաւոր ժողովուրդներ որ զիրար հրելով կը թափառին, ինչպէս դեղնորակ աւազը հիւսիսէն արշաւող բուքին առջեւ: Կեանքի ոչնչութիւնը անապատին հետ կը նոյնանայ, մարդկային արժանիք եւ պատիւ ծախու կը հանուին աժան գիներով թրքական հրապարակներու վրայ և ահա կարմիր Տէր-Չօրի սպանդանոց — շուկան, որուն առջեւ Ոստանիկ իր աչքերու փեղկերը սարսափահար կը փակէ:

Արեւելքէն ալ կը հեռանայ և արեւին հետ հեղինակը «կ'իջնէ Արեւմուտքի ճահիճներում»:

Հոս երեւակայութիւնը ոսկէզօծուած յուշերով վերստին կը պատկերացնէ իր մանկութեան աշխարհը, իր միամիտ օրերը, ուր ինքն իբրեւ պարզ հովիւ թագաւոր մը՝

ապրած էր, պսակուած ծաղիկներով, և բաւական ինքն իրեն համար: Հինգ հատուածներ կը բռնեն այս հայրենի տան նկարագրութիւնը: Անյաջող կոչականով ինքզինքը կը յանձնէ «Երագներու պղտիկ քնար»ին որ բանայ իր առջեւ հեռուններուն

մշուշի մէջ պարփակուած մայրենի հողը: Քիչ մը վար բանաստեղծական սիրուն և անկեղծ տենչանքով կը ցանկայ անսահման բարութիւն իր հայրենի աշխարհին և անոր անոյշ և հեշտին երազով գինովացած կը սպասէ որ՝

«Գիշերը գայ. աստղերն հաստ հաստ ժողովում նորէն իմ աչքերում՝
Որ երագում՝ երագին հետ շաղ տամ բոլոր գիւղիս կալում... —
Մէկը՝ իմ տան դրան վրայ, յետոյ, գիւղի եկեղեցում,
Որ մոմի տեղ միշտ վառ մնայ քանանայի պատարագում.
Աստուած վերէն՝ ուրախ նայի, Թափի իր սէրն ու բարութիւն
Առատ բերքով տարի՛ լինի, լինի հարսնիք ու խնդութիւն:
Ու մի աղջիկ — Թաղիս Շուշան, Աստուածամօր նման սիրուն,
Մեծնայ, փութի վարդի նման, հասակ նետի մի գիշերում, —
Դառնայ բէրւոր, գայ բէրատեղ, գառը գրկած ժպտայ, ժպտայ...
Սրինգ շուրթիս դրածէ ես էլ, նւագեմ ու... չվերջանայ...»:

Այս ջինջ երկնքին տակ, կը մերձենայ իր որդանին, խօսակցութիւնը կը մտերմանայ, թոնիրը, հացը, Տատիկը, տաքուկ փարախը, լեզու կ'առնեն և կը խառնուին իր հողոյն:

Խոնարհ գիւղի նկարագրութեան քով Փասկալի մութ պարապը, Մեթերլինի կապոյտ թռչունը բռնազրօս պատկերներ են, իսկ Շէյքսպիր և Կէօթէ տեսնել ամէն գիւղացիի սրտի խորը «հազար կոնդակներով» Չարենցի «քրիք» կրող իմաստունէն քիչ տարբերութիւն ունի:

Կար ու չկար հեքեթները ու պատկերները, քիչ մը շատ երկարած, իրենց քողին տակ կը ծածկեն ազատութեան, թագի և հարստութեան համար ճամբայ ինկած մեր հերոսները՝ որոնք իրենց մտաւարկին կ'ուզեն հասնիլ և կէս քարացած կը մնան անմահական ջրի խաչաձեւող ճամբուն վրայ:

Ոստանիկ սուրալով կ'անցնի երկրէ երկիր. ահա ֆորտի մը գիւղը նետուած խելացնոր արշաւով խոյս կու տայ կմախքներու երկրէն. կմախքները կը վազեն իր ետեւէն, մինչ ինքը տենդէ բռնուածի պէս դեռ կը դողայ սարսափէն: Արեւելքը ծածկուած է ու ֆորտը կը հասնի Արեւմուտքի «ճահիճներուն մէջ»:

Հոն ամէն ինչ նոր է հեղինակին համար, Սեւր ու Լօզան գինքը բերած են անգամ մը եւս ծախու հանելու իբրեւ «նոր աւար» կոնկրետի (քարացած հաշտութեան) հրապարակի վրայ: Մերկ ու մենակ իր հին օրերուն և յոյսերուն հետ, յաւակնոտ կը խորհի թէ ինքը վերջին Բրիտանիկոսն է այս վայրափառին ժողովրդեան և թէ պիտի գայ օր մը որ իր աչքերուն մէջ նայելով ապագայ զաւակը պիտի տեսնէ հոն հին և փառաւոր հայրենիքը:

Ոստանիկի «Արեւելքէն Արեւմուտք»ը, զգացումէ զրդուած գրութեան մը հաճելի ցնորքն է, որով երբեմն տարուած է սրտի յորձանքէն եւ երբեմն ինկած ծանծաղուտներու մէջ: Նիւթի զանազանութեան պակասը զինքը ստիպած է անզգալի կրկնութիւններու, մանաւանդ հոն՝ ուր հայրենի յիշատակները յաճախ տեսարանի վրայ կու գան: Պառաւական հեքեթներու նուիրած զրուագները զրեթէ ձանձրութեան կը տանին ընթերցողը: Հոն ուր հայրենի սահմանէն դուրս է Ոստանիկ, ժլատ է գունագեղ պատկերներու և կարծես թէ ներշնչումը ցամքած է. օր. Անապատի տեսարանը, մեր ազգային ողբերգութիւնը իրեն տաղանդէն կը սպասէր

աւելի ուժեղ և գիտակից տողեր իբրեւ նոր Սիամանթոյ մը, քան հեշտաբեր արաբական ծուխը կամ Չախսէի արիւնոտ թափօրը:

Նոյնը աւելի իրաւունքով պէտք է ըսել իր բանաստեղծութեանց վերջին զրուագի մասին, ուր հոգեբանական խոր քննութիւն չկայ, այլ արտաքին շարժումներ և զարմանքի հարցումներ. իր զրուութեան մէջ չէ տեսած մեր ազգային կենսական վիճակը, մեր գաղափարներուն և յոյսերուն բախումը Բարիզի տխուր իրականութեան հետ: Վերջապէս այս անարին մարտիրոսութիւնը զինքը չէ հետաքրքրած և կը խոստովանի թէ չէ ուսումնասիրած և չի գիտեր: Մինչդեռ լայն վրձինով մը պէտք էր փակել իր ճամբորդութիւնը փոխանակ փետտուած հաւի պէս անբարոյ պառաւի մը ձեռքն իյնալու:

Ոստանիկի զարգացումը միջազգային գոյն մը չունի և կամ գէթ անոր ցոլացումը չկայ իր երկին մէջ. իրեն կը պակասին բառերու ընտրութիւնը, ոճի պարզութիւնը և գաղափարներու դասաւորումը. արդէն բառամթերքը աղքատ է, և աշուղական ուղղութեամբ գրելը այդ տկարութիւնը կը մատնէ: Ակնյայտնի կը տեսնուի նաեւ իր կրած ազդեցութիւնը հայ հեղինակներէ. Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանի»-ն ամբողջութեամբ ձուլուած է հայրենակարօտ մասերուն մէջ, իսկ բովանդակ գիրքը կը հետեւի Ա. Իսահակեանի հետքերուն՝ թէ՛ զգացումի և թէ՛ պատկերներու մէջ:

Սակայն «Արեւելքէն Արեւմուտք»-ի մէջ կայ եզակի խորք մը, ինքնուրոյն թարմութիւն մը և աւանդական եղած բանաստեղծական ասացուածքներէ ձերբազատուելու ճիգ մը՝ որ ցոյց կու տայ հեղինակին իսկական շնորհը ու տաղանդ ունենալը:

Բառամթերքի աղքատութեան քով՝ լեզուի խեղճութիւնը, անկանոն քերականութիւն: Ապագան պիտի քննադատէ նաեւ Ոստանիկի քերթողական թուլութիւնը՝ որուն այնքան ալ նպաստաւոր չէ արեւել-

լահայ մեր բարբառը, որ եթէ լաւ չմշակուի՝ թափթփուկ միջնադարեան գոյն կու տայ բանաստեղծութեան:

Ինչ որ էական է՝ տաղանդ և ներշնչում՝ Ոստանիկի քով լիութիւն կայ և ան իր չնչին թերութիւններով հանդերձ սահմանուած է ըլլալ մեր կարկառուն դէմքերէն մին:

Հ. Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՊԱՀՊԱՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷ

Սշխարհիքէզ Բալամթարի.
Երեւան, 1931, Պետհրատ:

Հեղինակը կամ աւելի ճիշտ խմբագրողն եղած է Աշխարհիքէզ Քալանթար՝ հմուտ և տաղանդաւոր գիտնականը, որ Հայ Հն. Պահ. Ժողովի քարտուղարն է միանգամայն:

Գործս աւելի լաւ է նկատել տեղեկագիր մը, ուր ամփոփ կերպով կը գծուի հնախոյզական աշխատութեանց պատմութիւնը Խորհրդային Հայաստանի մէջ: Այս Գանձնախումբը պետական հաստատութիւն մըն է Լուսժողովմատին ենթակայ: Ա. Քալանթար կը տեղեկագրէ Գանձնախումբի պեղման, հնութեանց և յիշատակարաններու պահպանման, վերականգնման աշխատութեանց վրայօք, զորս ան կատարած է Խ. Հայաստանի մէջ 1920-1930 տարիներու ընթացքին:

Արտասահմանի հայութեան գիտական և հետաքրքիր դասակարգը կրնայ կատարեալ և ամփոփ գաղափար մ'ունենալ, այս պրակին ընթերցումով, գիտական գիտերուն և հետախուզութեանց մասին՝ որոնք Հայաստանի մէջ կատարուած են, և հնախօսական-պատմական հանգամանք ունին:

Հրատարակութիւնը արտատպում մ'է: Դժբախտաբար տպագրութիւնը խեղճ է և թուղթը հասարակ:

Իսկ իբր գլխաւոր գիտողութիւն հայագիր բառերն են որոնց թարգմանիչ հայերէն գեղեցիկ բառերն ունինք: Նախ

կովտե բառը՝ որուն աւելի հաճելի գանազան բառերն ունինք հայերէն: Գ. էջին մէջ կուտուրայ (մշակոյթ), որգան (մարմին), դեկրետ (հրամանագիր), իսկ անդին՝ տեխնիկական և սիստեմատիկ բառերն Ա. Քալանթարինը չեն, այլ պետական հրամանագրէն առաջ բերուած: Հրատարակութեան մէջ դժբախտաբար դիւրաւ կարելի է գտնել կոմիտէի, ֆունկցիաների, մշակուած պլան (ծրագիր), տեխնիկական, տեսաւրագիտներով, սիստեմատիկ, minimumը կոնկրետ (նուազագոյնը հաստատուն), պրոպագանդ, եքսպոսիցիա, ռեզիստանցիան, եստամպահանում, հիւրողիք, պալեոլիթին, տրեպանացիա, եստամպատ, կլասիկ տիպ, ֆրեսկոներ, պալեոնտոլոգիական, պլիոցեն, գիպսից, տեխնոլոգիայի լաբորատորիաներ, ցեմենտ,

եվոլուցիան, կորպուս, կուլ, տոպոկրաֆիան, ևն. ևն.:

Չարմանալի է որ ազնիւ հեղինակը այս ամենուն ալ կամ գոնէ մեծ մասին հայերէն բուն բառերն ալ գործածած է անդ՝ այլուր: Ասիկա խրտչեցնող բան է, որ գոնէ Հայաստանի մշակոյթով զբաղող պետական մարմնի մը քարտուղարէն չի սպասուիր, մանաւանդ երբ այդ քարտուղարը Աշխարհիքէզ Քալանթարի նման մեծ կարողութեամբ իրապէս գիտնական հայորդի մըն է:

Այս պարագան Հայաստանի կրթութեամբ ու մշակոյթով զբաղողներուն ու շարժութեան կը յանձնեմ. թերութիւն մը՝ զոր դիւրաւ կարելի է սրբագրել քիչ մը ջանքով:

Ուիլիթա Գամգաս

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԳԻՒՏԸ

Սօֆիա հրատարակուող պուլկարերէն «Պատկերազարդ Շարաթներ»-ը իր Դեկտեմբեր 11-թիւով կը խօսի նոր գիւտի մը մասին, որուն հեղինակն է պուլկարահայ երիտասարդ մը, Պ. Հենրիկոս Անդրէաս Յակոբեան, որ երկու տարի առաջ աւարտեց Վենետիկի Մուրատ Ռաֆայէլեան վարժարանը:

Պ. Հ. Յակոբեանի կատարած գիւտը օղասայլ մ'է, որ շարժման մէջ կը զրուի հեծնողին ոտքերուն ուժովը: Մեքենային կառուցուածքը հիմնուած է լծակներու

դրութեան (*sistema delle leve*) վերաբերեալ Արքիմեդէսի սկզբունքին վրայ: Բարձրացուցիչ ուժը և կառքին օղին մէջ մնալը կ'ապահովուին երկու պտուտակներով՝ որոնք մէկ վայրկեանի մէջ 1000-2200 շրջան կ'ընեն:

Տեսական հաշիւներուն համաձայն՝ 12 ձիու ուժի կը հասնի կառքին կարողութիւնը:

Կառքը կոչուած է «Օդային երկանի»:

Պրանսական Տուն մը առաջարկած է գնել մեքենային մենաշնորհը (*brevet*):

Յ. ԵՐԵՄԵԱՆ

